

УДК 37.091.31:94:811.1/.9(410)

DOI: [https://doi.org/10.35387/od.2\(24\).2023.100-110](https://doi.org/10.35387/od.2(24).2023.100-110)

Олійник Леонід Віталійович – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, начальник науково-методичного відділу аналізу та прогнозу освітньої діяльності Національного університету оборони України

Oliynyk Leonid – Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Head of the Scientific and Methodical Department of Analysis and Forecast of Educational Activity of the National University of Defense of Ukraine

ORCID iD: <http://orcid.org/0009-0002-7375-1281>

E-mail: ol33@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ МОЛОДІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ

Анотація. Автором оглядової статті здійснено обґрунтування концептуальної основи виховання патріотизму молоді в умовах повномасштабної війни росії проти України. Окреслено зміст патріотизму молоді в умовах повномасштабного російського вторгнення. Розглянуто провідні ідеї патріотичного виховання у педагогічній теорії та освітній практиці, наголошено на важливості його значення у сучасному українському суспільстві. Визначено, що виховання патріотизму молоді в умовах повномасштабного російського вторгнення відбувається за основними напрямками: національне виховання; моральне виховання; розумове виховання; естетичне виховання; соціально-правове виховання; фізичне виховання тощо. На основі аналізу наявних наукових праць зазначено, що особистісні якості та риси характеру молоді є основою способу мислення та спонукальною силою повсякденних дій, вчинків, поведінки. Акцентовано увагу на тому, що зміст виховання патріотизму молоді визначається не лише цілеспрямовано організованим виховним процесом у закладі освіти, а й усім спектром моральних і психологічних впливів на особистість. Зазначено, що виховання патріотизму молоді в умовах повномасштабного російського вторгнення спрямовано на формування й розвиток патріотичної свідомості, самосвідомості та відповідного комплексу професійних й особистісних якостей (морально-політичних, громадянських, військово-професійних, соціально-психологічних, психічних, фізичних). Обґрунтовано, що найбільш суттєвим критерієм їх сформованості є стійка готовність до сумлінного виконання військового обов'язку та прагнення практичними справами зміцнювати Українську державу. Окреслено систему духовних, патріотичних і загальновійськових знань, навичок, умінь, норм і правил поведінки, які є

основою виховання патріотизму молоді.

Ключові слова: молодь; патріотизм; патріотичне виховання; любов до Батьківщини; російсько-українська війна.

Oliinyk Leonid

CONCEPTUAL BASIS OF YOUTH PATRIOTISM EDUCATION UNDER THE CONDITIONS OF FULL-SCALE RUSSIAN INVASION

Abstract. *The author of the review article substantiates the conceptual basis for the education of youth patriotism under the conditions of Russia's full-scale war against Ukraine. The content of youth patriotism in the context of a full-scale Russian invasion is outlined. The leading ideas of patriotic education in pedagogical theory and educational practice are considered, the importance of its significance in modern Ukrainian society is emphasized. It is determined that the education of patriotism of young people in the context of a full-scale Russian invasion is reflected in the main areas: national education; moral education; mental education; aesthetic education; socio-legal education; physical education, etc. Based on the analysis of available scientific works, it is noted that personal qualities and character traits of young people are the basis of the way of thinking and the motivating force of everyday actions, deeds, and behavior. The author emphasizes that the content of education of youth patriotism is determined not only by a purposefully organized educational process in an educational institution, but also by the whole range of moral and psychological influences on the individual. It is noted that the education of youth patriotism in the context of a full-scale Russian invasion is aimed at the formation and development of patriotic consciousness, self-awareness and the corresponding set of professional and personal qualities (moral, political, civil, military and professional, socio-psychological, mental, physical). It is substantiated that the most significant criterion for their formation is a stable readiness to faithfully perform military duty and the desire to strengthen the Ukrainian state through practical deeds. The system of spiritual, patriotic and general military knowledge, skills, abilities, norms and rules of behavior, which are the basis for the education of youth patriotism, is defined.*

Key words: youth; patriotism; patriotic education; love for the Motherland; Russian-Ukrainian war.

Постановка проблеми, її актуальність. На сучасному етапі розвитку українського суспільства, держави, який характеризується постійним зростанням ролі духовної складової, питання виховання патріотизму набуває особливого значення та стає пріоритетним державним завданням. Україна веде визвольну війну, яку нахабно розв'язала росія з метою знищення Української держави і Українського народу. Агресор, враховуючи, що Україна добровільно відмовилася від

успадкованої ядерної зброї, виконала всі домовленості щодо ракетного роззброєння у рамках міжнародних договорів, розраховувала на швидку перемогу, але отримав стійкий опір та гідну відсіч. Завдяки героїзму та допомозі світової спільноти Україна вистояла, дала відсіч та розпочала деокупацію своєї території. Цивілізований світ підтримав Україну у її боротьбі за державність, свободу, територіальну цілісність та незалежність, а однією з основ захисту суверенітету нашої держави є патріотизм учнівської молоді.

Актуальність проблеми виховання патріотизму громадян зумовлено суттєвим підвищенням ролі змісту духовного компоненту патріотизму молоді, неможливістю активізації позитивно спрямованої соціальної активності молоді без кардинального підвищення рівня її патріотичної вихованості.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Проблема патріотизму, пізнання його сутності привертала увагу видатних українських мислителів, державних і політичних діячів, представників науки та культури. Це знайшло своє відображення у працях, зокрема, Т. Шевченка, М. Грушевського, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, І. Франка та ін. Вихованню громадянина-патріота велику увагу приділяли К. Ушинський, Г. Ващенко, С. Русова, І. Огієнко та інші українські педагоги.

Наукові пошуки українських вчених спрямовані на дослідження проблем виховання патріотизму молоді (І. Бех, М. Боришевський, В. Івашковський, В. Каюков, Р. Петронговський, Ю. Руденко, О. Сухомлинська, К. Чорна та ін.), різних аспектів патріотичного виховання здобувачів освіти закладів вищої освіти (О. Абрамчук, Л. Аристова, С. Бедакова, Л. Васильєва, І. Парфентьева, І. П'ятницька-Позднякова, Н. Ревенко, О. Стрихар, М. Фіцула, І. Щербак, Л. Ярошевська та ін.).

У науці поширене явище полісемії щодо сутності поняття «патріотизм». Так, на думку В. Каюкова, виховання патріотизму є «...основою духовного розвитку особистості, суттєвою складовою національного світогляду і поведінки» (Каюков, 1998). Йдеться про процес «...вироблення в особистості чіткої уяви про закономірності розвитку патріотичних ідей, ...вироблення стійких патріотичних переконань...» (Онищук, 1996).

За визначенням С. Гончаренка, «патріотизм» – одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури (Гончаренко, 1997). На думку І. Беха, патріотизм – «це особливе, тобто безумовне і високо смислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості

до народу, Батьківщини, держави та до самої себе» (Бех, 2015). З-поміж основних напрямів патріотичного виховання молоді, на думку Б. Кобзаря, важливу роль відіграє «формування моральної переконаності і моральних стосунків; гармонізація взаємовідносин бажаної і реально існуючої моралі; гармонізація взаємовідносин індивіда і суспільства; виховання на героїчних, бойових і трудових традиціях свого народу і його Збройних Сил та на славних традиціях багатовікової історії України» (Кобзар, 1998).

Зазначимо, що патріотичне виховання має історично обумовлений контекст, тісно пов'язане з умовами буття, в яких живе суспільство, зі світоглядом народу, з психологією нації. При цьому національне виховання закладає підґрунтя для відродження душі народу, тоді як патріотичне виховання спрямоване на формування цілісної громадянської позиції – як почуття приналежності до країни, українського народу, гордості за державу, відповідальності за її долю. Тож специфіка національно-патріотичного виховання, говорячи загалом, полягає в нерозривному та гармонійному поєднанні цих двох аспектів (Сіра, Волков, & Ярошенко, 2021).

Метою статті є обґрунтування змісту виховання патріотизму молоді в Україні в умовах повномасштабного російського вторгнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалії сьогодення вимагають від молоді вироблення власної усталеної громадянської позиції, ставлення до держави як громадянина, патріота. Тому вкрай необхідно зміцнювати патріотичні почуття молоді, що характеризують її ставлення до свого народу, рідної землі, готовність до героїчного подвигу в ім'я Батьківщини. Більш того, важливим для суспільства є те, що взірцем громадянина-патріота мають бути саме представники нашої молоді як майбутні захисники України.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, важливо, щоб кожен заклад освіти став для людини осередком формування громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві. У контексті зазначених положень виникає нагальна необхідність переосмислення і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання молоді (Устименко, 2022).

В умовах військової агресії росії проти України посилюється процеси формування загальнонаціональної ідентичності та значно зріс

рівень патріотизму українців. Українці є сьогодні єдиними, як ніколи, і за значної підтримки демократичного світу наша країна перемагає та зможе стати високорозвинутою європейською державою (Чупрій, Сіра, 2022). Як вважають фахівці (Стасюк, Олійник, & Мотика, 2015), патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Формування моральних якостей особистості, правової культури (усвідомлення верховенства права, повага до державних символів), готовності до виконання конституційних обов'язків, усвідомлення національної ідентичності, а також утвердження національних і загальнолюдських цінностей є завданням виховання патріотизму молоді, а метою зазначеного є формування і розвиток патріотично налаштованої, всебічно й гармонічно розвинутої особистості – громадянина і патріота України. Розвиток патріотизму – важлива складова виховної діяльності закладів спеціальної і вищої освіти. Цілі виховання молоді, у тому числі виховання патріотизму, знаходять відображення у змістовому компоненті процесу виховання особистості, який представляє собою систему ідей, ідеалів, думок, цінностей, основних напрямків виховного впливу. Визначений зміст означеного компоненту має відповідати на запитання: На яких ідеалах і цінностях слід виховувати молодь в умовах повномасштабного російського вторгнення? Що молоді люди мають опанувати у процесі виховання патріотизму?

Виховання патріотизму молоді спрямоване на розвиток особистості на основі бойових традицій свого народу, формування готовності до захисту України, а також мотивацію до військової служби, формування фізичної та психологічної готовності до проходження її у Збройних Силах України, підготовку до оволодіння військовими професіями. Одним із шляхів виховання патріотизму є участь молоді у заходах патріотичного спрямування, у тому числі, присвячених загальнодержавним святкам, героїзації захисників незалежності України в сучасних умовах та минулому (Указ Президента України, 2019). Зокрема, у освітніх закладах здійснено низку заходів, ініційованих Міністерством освіти і науки України спільно з Міністерством оборони України, що мали на меті формування у молоді національної ідентичності на прикладах мужності військовослужбовців Збройних Сил України (Указ Президента України, 2019). Крім того, проведення спортивних заходів і військово-патріотичних ігор (наприклад, «Сокіл» («Джура») та ін.) сприяє популяризації здорового способу життя та підвищенню загального рівня фізичної підготовки молоді.

В умовах повномасштабного російського вторгнення виховання

патріотизму молоді є питанням державного значення, оскільки пов'язане з національною безпекою. Особлива увага має бути зосереджена на його реалізації саме у системі вищої освіти, що сприятиме усвідомленню молоддю ролі Збройних Сил України та значущості військової професії в сучасних умовах. Під час визначення змісту виховання патріотизму молоді в умовах повномасштабного російського вторгнення необхідно також брати до уваги загальний освітній рівень молодих людей, фізичний і морально-психічний стан, індивідуально-психічні особливості. Загалом виховання патріотизму молоді в умовах повномасштабного російського вторгнення має: відповідати соціальному замовленню українського суспільства, вимогам, які висуваються до виховання патріотизму молоді; бути спрямованим на здійснення головної мети виховання патріотизму; спиратися на сучасні загальнолюдські, національні цінності, ідеали та формувати патріотичний світогляд; відповідати духовним і фізичним можливостям особистості, сприяти їх активізації на самовиховання; сприяти єдності виховання, навчання, розвитку, психологічної підготовки і самовдосконалення.

Патріотичне виховання молоді в умовах повномасштабного російського вторгнення є важливим складником виховного процесу у ЗВО, а його зміст реалізується за такими напрямками: національне, моральне, розумове, естетичне, соціально-правове, фізичне, військово-патріотичне виховання тощо. Виховання патріотизму молоді, як і громадян України в цілому, по суті, не здійснюється ізольовано від вищеназваних напрямів виховання та є інтегративним виховним напрямом, який органічно поєднує ціннісні зрізи основних векторів вихованої діяльності ЗВО. Іншими словами, виховання патріотизму молоді, зокрема його зміст, можна вважати ціннісним компонентом будь-якого напрямку виховання.

Слід враховувати, що зміст виховання патріотизму молоді в умовах повномасштабного російського вторгнення визначається не лише цілеспрямовано організованим виховним процесом у закладі освіти, але усім спектром моральних і психологічних впливів на особистість. Тому ефективність виховного процесу значною мірою залежатиме від узгодженості організаційної та педагогічної діяльності всіх суб'єктів виховання патріотизму. Важливо формувати патріотичну свідомість як результат відображення у свідомості молодих людей атрибутів Батьківщини і Збройних Сил України. Патріотичну свідомість можна розглядати як складну систему ідей і поглядів, патріотичних і бойових традицій і принципів поведінки, почуттів і настроїв народу України, соціальних груп та індивідів, які слугують ідеальними збуджувальними

мотивами дій, спрямованих на громадянський розвиток особистості та захист України. Сформованість патріотичної свідомості характеризує сутність особистісних перетворень у психіці молодого людини, які відбуваються у процесі виховання патріотизму.

Ураховуючи погляди фахівців, головним результатом виховання громадянина-патріота можна вважати сформованість у нього комплексу особистісних якостей. Сьогодні, в умовах війни потрібні нові підходи й нові шляхи виховання патріотизму і як почуття, і як базової якості особистості. Однією з інтерактивних новітніх форм національно-патріотичного виховання в умовах війни є започаткування в березні 2022 року загальнонаціональної хвилини мовчання за загиблими. Проведення хвилини мовчання відбувається о 9-00 по всій Україні всіма засобами масової інформації. Метою хвилини мовчання є «вшанування пам'яті, громадянської відваги і самовідданості, сили духу, стійкості та героїчного подвигу воїнів, полеглих під час виконання бойових завдань із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, мирних громадян, які загинули внаслідок збройної агресії російської федерації проти України» (Указ Президента України, 2022).

Вважаємо за доцільне зазначити, що у сфері патріотичного виховання молоді в Україні особливо важливого значення набувають (Наказ МОН України, 2022): вивчення культурно-освітніх потреб, зокрема шляхом проведення соціологічних досліджень; активне залучення до патріотичного виховання молоді учасників війни російської федерації проти України. їхніх сімей і членів сімей Героїв Небесної Сотні, військових капеланів, діячів сучасної культури, мистецтва, науки, спорту, які виявляють активну громадянську і патріотичну позицію; сприяння спортивній і фізичній підготовці, спрямованій на утвердження здорового способу життя громадян із урахуванням принципів національно-патріотичного виховання; налагодження співпраці з військовими формуваннями України як мотивація готовності до вибору військових професій; удосконалення підготовки та перепідготовки кадрів, які здійснюють національно-патріотичне виховання молоді в системі освіти; сприяння впровадженню навчальних дисциплін духовно-морального спрямування як основи формування особистості та підґрунтя для національно-патріотичного виховання; створення умов для популяризації здобутків національної культурної і духовної спадщини, героїчного минулого українського народу і сучасного етапу розвитку України.

Виховання патріотизму молоді в умовах повномасштабного російського вторгнення пов'язана зі створенням та використанням

інформації про поточний стан різних сфер життєдіяльності суспільного середовища. Такими інформаційними об'єктами є: інформація про роботу клубів, гуртків, інформація про творчу та практичну діяльність молоді, педагогічний досвід, наявність засобів масової інформації тощо. Особливий інтерес становлять тематичні виставки, читацькі конференції, відзначення пам'ятних дат, участь у роботі творчих клубів, гуртків, презентації книг, журналів, інформаційних бюлетенів, організація зустрічей з ветеранами, учасниками бойових дій, з поетами, письменниками, видатними людьми тощо. Актуалізувалася також доцільність організації і проведення тематичних інформаційно-просвітницьких та освітньо-виховних заходів в онлайн та офлайн форматах з громадянської освіти і виховання патріотизму молоді (дискусій, диспутів, круглих столів, переглядів презентацій і відеоматеріалів тощо з подальшим обговоренням), присвячених висвітленню боротьби за територіальну цілісність і незалежність України.

Основними завданнями патріотичного виховання молоді в умовах повномасштабного російського вторгнення є формування у молодих громадян України високої самосвідомості та патріотизму, активної життєвої позиції, національної гідності, готовності до виконання конституційного та громадянського обов'язку щодо захисту національних інтересів України. Виховання патріотизму молоді передбачає розвиток патріотичного мислення, патріотичної свідомості, інтелекту особистості для формування активної громадянської позиції, що сприятиме розвитку демократії в Україні, більш широкій залученості до активної громадської діяльності тощо. Наголосимо, що в умовах повномасштабного російського вторгнення виховання патріотизму молоді має передбачати реалізацію комплексу системних заходів, спрямованих на: виховання свідомого виконання свого громадянського обов'язку, якісного навчання; формування духовної і психологічної готовності молоді – майбутніх воїнів, зі зброєю в руках захищати свою Батьківщину, виховання морально-бойових якостей, активної громадської позиції, готовності до самопожертви в ім'я України та її народу; формування мотивів до оволодіння військовими знаннями, високого рівня фізичної підготовки та витривалості; підвищення престижу військової служби у лавах Збройних Сил України, формування бажання молоді навчатися у вищих військових навчальних закладах; розвитку загальнолюдських цінностей, національної гордості, морально-психологічних якостей громадянина патріота; удосконалення організації, форм і методів виховання патріотизму.

Реалізації означеного комплексу системних заходів виховання

патріотизму сприятиме покращення навчальної, матеріальної бази закладів освіти (спеціалізованих аудиторій, місць для проведення загальновійськової підготовки), навчання на базі вищих військових навчальних закладів майбутніх педагогів предмету «Захист України» в першу чергу, учасників російсько-української війни, впровадження інноваційних підходів у практику підвищення кваліфікації означеної категорії викладачів, вчителів-предметників.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, зміст виховання патріотизму молоді в умовах повномасштабного російського вторгнення уособлює систему духовних, патріотичних і загальновійськових знань, навичок, умінь, норм і правил поведінки, оволодіння якими забезпечує формування гармонійно розвинутої, суспільно активної особистості – громадянина-патріота України, його залучення до загальнолюдських, національних і військових цінностей, освоєння ним світоглядних, морально-етичних та інших властивостей, формування їх індивідуальності та підготовку до захисту Батьківщини. Виховання патріотизму молоді в умовах війни росії проти України спрямовано на формування патріотичної свідомості, самосвідомості та відповідного комплексу професійних та особистісних якостей (морально-політичних, громадянських, військово-професійних, соціально-психологічних, психічних, фізичних). Найбільш суттєвим критерієм їх сформованості необхідно вважати стійку готовність до, сумлінного виконання військового обов'язку та прагнення практичними справами зміцнювати Українську державу.

Перспективи подальших розвідок полягають у розробці комплексної програми виховання патріотизму молоді в умовах повномасштабного російського вторгнення.

Список використаних джерел

- Бех, І. Д. (2016). Патріотизм у потенціалі педагогічної науки. *Матеріали XII Захаренківських педагогічних читань, Всеукраїнської науково-практичної конференції «Патріотизм – нагальна потреба України й українців»* (Черкаси, 19 травня 2015 р.). 6–10. Черкаси: ЧОПОП.
- Гончаренко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь.
- Каюков, В. І. (1998). *Патріотичне виховання учнів загальноосвітньої школи на героїчних традиціях українського народу*: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника, Івано-Франківськ.
- Наказ МОН України. (2022, 06 червня, № 527). Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та

- визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
- Онищук, П. В. (1996). *Педагогічні засади технології формування патріотичних рис у учнів шкіл, гімназій, ліцеїв*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Волинський держ. ун-т ім. Л. Українки. Луцьк. 190.
- Петронговський, Р. Р. (2003). *Теорія і практика формування патріотизму старшокласників*. Житомир: Полісся.
- Сіра, О.В., Волков, В.О., & Ярошенко, О.В. (2021). *Основи розвитку сфери національно-патріотичного виховання: методичний посібник для фахівців у сфері НПВ*. Житомир: Держ. ін-т сімейн. та молод. політики. 100.
- Стасюк, В. С., Олійник, Л. В., & Мотика, С. М. (2015). *Виховання патріотизму української молоді: від козацьких традицій до сьогодення*. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки, 2, 167–171.
- Указ Президента України «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України». (2022, 16 березня, № 143/2022).
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1432022-41729>
- Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання». (2019, 18 травня, № 286/2019).
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>
- Устименко, І.П. (2022). *Патріотичне виховання учнівської молоді, окреслене війною*. Педагогічний вісник. 1–2, 27–29.
- Чупрій, Л., Сіра, О. (2022). *Особливості розвитку національно-патріотичного виховання молоді в умовах російської повномасштабної агресії*. *Загальнодержавне науково-практичне видання. Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практика*. 2 (2), 46–57.

References (translated and transliterated)

- Bekh, I.D. (2016). Patriotizm u potentsiali pedahohichnoyi nauky [Patriotism in the potential of pedagogical science]. *Materialy XII Zakharenkivs'kykh pedahohichnykh chytan', Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Patriotyzm – nahal'na potreba Ukrayiny y ukrayintsiv»* (Cherkasy, 19 travnya 2015 r.). 6–10. Cherkasy: CHOPOPP [in Ukrainian].
- Chupriy, L., Sira, O. (2022). *Osoblyvosti rozvytku natsional'no-patriotychnoho vykhovannya molodi v umovakh rosiys'koyi povnomasshtabnoyi ahresiyi* [Peculiarities of the development of national-patriotic education of youth in the conditions of Russian full-scale aggression]. *Zahal'noderzhavne naukovo-praktychne vydannya. Derzhavna simeyna ta molodizhna polityka: zakonodavstvo, metody ta praktyka – State family and youth policy: legislation, methods and practice*. 2 (2), 46–57 [in Ukrainian].
- Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrayins'kyu pedahohichnyy slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: «Lybid» [in Ukrainian].

- Kayukov, V.I. (1998). Patriotychne vykhovannya uchniv zahal'noosvitn'oyi shkoly na heroichnykh tradytsiyakh ukrayins'koho narodu [Patriotic education of secondary school students based on the heroic traditions of the Ukrainian people]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01. Prykarpat-s'kyy un-t im. Vasylya Stefanyka, Ivano-Frankivs'k [in Ukrainian].
- Nakaz MON Ukrayiny «Pro deyaki pytannya natsional'no-patriotychnoho vykhovannya v zakladyakh osvity Ukrayiny ta vyznannya takym, shcho vtratyv chynnist', nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny vid 16.06.2015 № 641». (2022, 06 chervnya, № 527) [Order of the Ministry of Education and Culture of Ukraine «On some issues of national-patriotic education in educational institutions of Ukraine and the recognition as invalid of the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 06.16.2015 № 641» (2022, 06 June, № 527)]. [in Ukrainian].
- Onyshchuk, P.V. (1996). Pedahohichni zasady tekhnolohiyi formuvannya patriotychnykh rys u uchniv shkil, himnazyi, litseyiv [Pedagogical principles of the technology of formation of patriotic traits in students of schools, gymnasiums, lyceums]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01. Volyns'kyy derzh. un-t im. L. Ukrayinky. Luts'k. 190 [in Ukrainian].
- Petronhovs'kyy, R.R. (2003). Teoriya i praktyka formuvannya patriotyzmu starshoklasnykiv [Theory and practice of formation of patriotism of high school students]. Zhytomyr: Polissya [in Ukrainian].
- Ukaz Prezydenta Ukrayiny «Stratehiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia». (2019, 18 travnya, № 286/2019). [Decree of the President of Ukraine «Strategy of national and patriotic education»]. (2019, May 18, № 286/2019)] [in Ukrainian].
- Ukaz Prezydenta Ukrayiny «Pro zahal'nonatsional'nu khvylynu movchannya za zahyblymy vnaslidok zbroynoyi ahresiyi Rosiyi's'koyi Federatsiyi proty Ukrayiny (2022, 16 bereznya, № 143/2022) [On the national minute of silence for those killed as a result of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. Decree of the President of Ukraine (2022, March 16, № 143/2022)] [in Ukrainian].
- Sira, O.V., Volkov, V.O., & Yaroshenko, O.V. (2021) Osnovy rozvytku sfery natsional'no-patriotychnoho vykhovannya [Basics of the development of the sphere of national-patriotic education]: metodychnyy posibnyk dlya fakhivtsiv u sferi NPV. Zhytomyr, Derzh. in-t simeyn. ta molod. polityky. 100 [in Ukrainian].
- Stasyuk, V.S., Oliynyk, L.V., & Motyka, S.M. (2015). Vykhovannya patriotyzmu ukrayins'koyi molodi: vid kozats'kykh tradytsiy do s'ohodennya [Education of Ukrainian youth patriotism: from Cossack traditions to the present]. *Naukovyy visnyk Mykolayivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.O. Sukhomlyns'koho. Seriya: Pedahohichni nauky*, 2, 167–171 [in Ukrainian].
- Ustymenko, I.P. (2022) Patriotychne vykhovannya uchniv's'koyi molodi, okreslene viynoyu [Patriotic education of students, outlined by the war]. *Pedahohichnyy visnyk – Pedagogical bulletin*. 1–2, 27–29 [in Ukrainian].